

**ՉԻՆ-ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Չին-թուրքական ռազմավարական համագործակցության հաստատումը

Թուրքիայի Հանրապետության (ԹՀ) և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության (ՉԺՀ) միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատվել են 1971թ. օգոստոսի 4-ին¹, սակայն երկու երկրների միջև հարաբերությունները սկսել են զարգանալ միայն 1980-ականներից² և առավել ակտիվանալ 1990-ականների սկզբից³:

2000-ականների սկզբից Թուրքիայի բազմավեկտոր արտաքին քաղաքականության օրակարգում կարևոր տեղ սկսեց զբաղեցնել արևելաասիական և խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի երկրների, մասնավորապես Չինաստանի հետ հարաբերությունների զարգացումը, որն աստիճանաբար վեր էր ածվում համաշխարհային նոր ուժային կենտրոնի⁴:

¹ Rosita Dellios and Nadir Kemal Yilmaz, Turkey and China: A Study in Symmetry, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), Shanghai International Studies University, Vol. 2, No. 1, 2008, p. 16.

² John C.K. Daly, Sino-Turkish Relations Beyond the Silk Road, Association For Asian Research, New York, 04.05.2007. <http://www.asianresearch.org/articles/3005.html>

³ Вэнь Цзябао провел переговоры с турецким коллегой по развитию двусторонних отношений и укреплению сотрудничества, Russian.News.Cn, 08.10.2010., <http://russian.news.cn/china/2010-10/08/c1354774.htm>

⁴ Andrew McGregor, Arming for Asymmetric Warfare: Turkey's Arms Industry in the 21st Century, The Jamestown Foundation, June 2008, p. 2, http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-McGregor_TurkishArmsIndustry.pdf

Մեծ քսանյակի և ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի անդամ-երկրներ Թուրքիայի և Չինաստանի միջև մերձեցումը պայմանավորված էր ինչպես տնտեսական, այնպես էլ քաղաքական գործոններով⁵: Երկու երկրներն աշխարհի զարգացած արդյունաբերական երկրներից և ամենաարագ աճող տնտեսություններից են⁶:

ՉԺՀ-ը՝ իբրև ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի մշտական անդամ, իր միջազգային հեղինակությամբ և գերտերության կարգավիճակի հասնելու հավակնություններով, հսկայական տնտեսական ներուժով և թուրքական արտադրանքի համար լայնածավալ շուկա ծառայելու հեռանկարով չէր կարող դուրս մնալ Անկարայի ռազմավարական շահերի ուղեծրից⁷: Թուրքիայի բարենպաստ աշխարհաքաղաքական դիրքը թույլ է տալիս վերջինիս Չինաստանից դեպի Ռուսաստան, Եվրոպա, Մերձավոր Արևելք (ՄԱ) և Կովկաս առևտրային հոսքերի հենակետի դեր խաղալ: Նշենք, որ Թուրքիան 1996 թ. մաքսային միության մեջ է ԵՄ-ի հետ և ազատ առևտրի պայմանագիր է ստորագրել տարածաշրջանի տասնյակից ավելի առանցքային պետությունների հետ⁸: Այս փաստը մեծացնում է Թուրքիայի գրավչությունը չինացի գործարարների համար⁹:

ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի անդամակցությունը ևս Անկարային հնարավորություն է տալիս Պեկինի հետ կանոնավոր ուղղակի երկխոսություն վարել, համաշխարհային քաղաքականության և տրնտեսության կարևոր հիմնախնդիրների շուրջ¹⁰:

⁵ Head of Investment Support and Promotion Agency, Mr. Alparslan Korkmaz Gives Interview with People's Daily, Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Turkey, 04.01.2010. <http://tr.china-embassy.org/eng/ztgx/t649614.htm>

⁶ Senior CPC official: Healthy Bilateral Relations Serve the Interests of Chinese, Turkish Peoples, Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Turkey, 16.04.2010. <http://tr.china-embassy.org/eng/ztgx/t682637.htm>

⁷ И.А., Свистунова, Об отношениях Турецкой Республики с Китаем, Институт Ближнего Востока, 28.11.2010. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2010/28-11-10.htm>

⁸ Head of Investment Support and Promotion Agency, Mr. Alparslan Korkmaz Gives Interview with People's Daily, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁹ Turkish State Minister Mr. Zafer Çağlayan Gives Interview with People's Daily, Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Turkey, 04.01.2010. <http://tr.china-embassy.org/eng/ztgx/t649610.htm>

¹⁰ И.А., Свистунова, Визит президента Турции А. Гюля в Китай, Институт Ближнего Востока, 08.07.2009, стр. 1. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/08-07-09a.htm>

2000-ականների երկրորդ կեսից Թուրքիան ձեռնամուխ եղավ Պեկինի հետ ռազմավարական հարաբերությունների հաստատման գործընթացին, որն իր իրավական ձևակերպումը ստացավ 2010 թ. հոկտեմբերին՝ երկու երկրների միջև ռազմավարական համագործակցության հաստատման վերաբերյալ ստորագրված համատեղ հռչակագրում¹¹: Որոշ փորձագետների կարծիքով այդուհետ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության հիմնական առանցքն Արևմուտքից սկսեց տեղափոխվել դեպի Արևելք, հակառակ Անկարայի պնդումներին, թե Չինաստանի հետ հարաբերությունները չեն կարող զարգանալ իբրև այլընտրանք Արևմուտքին կամ վերջինիս անտեսման գնով¹²:

Չին-թուրքական «Անատոլիական արծիվ 2010» համալրող զորավարությունները

Չին-թուրքական ռազմավարական համագործակցությունը չսահմանափակվեց քաղաքական և տնտեսական ոլորտներով, այլ տեղափոխվեց ռազմական ոլորտ: 2010 թ. աշնանը Թուրքիան իր պատմության մեջ առաջին անգամ ՉԺՀ-ի հետ համատեղ զորավարություններ անցկացրեց «Անատոլիական արծիվ 2010» ռազմաօդային ամենամյա ուսումնավարական շրջանակներում, որոնք ավանդաբար վարում էր ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետ¹³: Նշենք, որ մինչև 2008 թ. Իսրայելը բազմիցս օգտագործել է Թուրքիայի օդային տարածքը՝ մասնակցելով «Անատոլիական արծիվ» ամենամյա զորավարություններին: Սակայն 2010 թ. Գազայի հատվածի համար մարդասիրական օգնություն տեղափոխող թուրքական նավերի պահակախմբի վրա իսրայելցիների հարձակումից հետո, որն ի դեպ ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ը դատապարտեց (մայիսի 31-ին), Իսրայելի և Թուրքիայի

¹¹ Turkey Issue Joint Declaration on Establishing Strategic Relationship of Cooperation, Xinhua, english.news.cn, 09.10.2010. <http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-10/09/c13547897.htm>; China, Turkey Upgrade Ties to Strategic Cooperative Relationship During Wen's Visit, Xinhua, english.news.cn, 09.10.2010. http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-10/09/c_13548521.htm

¹² Turkey, China Move for "New Cooperation Paradigm", Today's Zaman, 03.11.2010. <http://www.todayszaman.com/news-226168-100-turkey-china-move-for-new-cooperation-paradigm.html>

¹³ Анкара меняет Израиль и США на Китай и Иран: Турция в зеркале СМИ, ИА REGNUM, 12.10.2010. <http://www.regnum.ru/news/polit/1335201.html>

միջև հարաբերությունները վատթարացան: Միջադեպից հետո Իսրայելը, ապա նաև ԱՄՆ-ը հրաժարվեցին մասնակցել վերոնշյալ զորավարություններին¹⁴:

Ըստ էության «Անատոլիական արծիվ»-ը ՆԱՏՕ-ի անդամ-երկրի հետ Պեկինի կողմից երբևէ անցկացրած առաջին զորավարություններն էին, որոնք առաջացրին Արևմուտքի մտահոգությունը, հատկապես ամերիկյան և ՆԱՏՕ-ական տեխնոլոգիաները Չինաստանի ձեռքն անցնելու առնչությամբ¹⁵: Սակայն, ըստ ԱՄՆ-ի պաշտպանական գերատեսչության ներկայացուցչի, Անկարան հավաստիացրել էր Վաշինգտոնին, որ ձեռնարկել է բոլոր միջոցառումները ՆԱՏՕ-ի և ԱՄՆ-ի ռազմական տեխնոլոգիաների գաղտնիության պաշտպանության համար և խոստացել, որ ԱՄՆ-ում արտադրված «F-16» տեսակի ռեակտիվ ինքնաթիռները չեն օգտագործվի զորավարժանքների ընթացքում¹⁶:

Չնայած Թուրքիան ձեռնպահ մնաց ուսումնավարժանքների ընթացքում իր առավել առաջադեմ «F-16» ռեակտիվ ինքնաթիռներն օգտագործելուց՝ սահմանափակվելով միայն «F-4» տեսակով, այնուհանդերձ Չինաստանի հետ ռազմական կապերն այդպիսի մակարդակի բարձրացնելու ուղղությամբ Անկարայի որոշումը վկայում էր Թուրքիայի արտաքին ռազմավարության մեջ նոր գերակայությունների հնարավոր ուրվագծման մասին¹⁷:

Իր հերթին Պեկինի մասնակցությունն «Անատոլիական արծիվ 2010»-ին խոսում էր Մերձավոր Արևելքում (ՄԱ)՝ Չինաստանի անմիջական աշխարհագրական սահմանագծից դուրս, ՉԺՀ-ի Ժողովրդական ազատագրական բանակի (ԺԱԲ) կողմից երկարաժամկետ միջակայքում մարտական առաքելություն

¹⁴ Китайская сторона осуждает Израиль за нападение на караван турецких судов с гуманитарными грузами для сектора Газа, Жэньминь Жибао, 01.06.2010. <http://russian.people.com.cn/31521/7006714.html>

¹⁵ Chris Zambelis, Sino-Turkish Strategic Partnership: Implications of Anatolian Eagle 2010, European Dialogue, European Energy Security and Related Issues, 19.01.2011, p. 9. <http://eurodialogue.org/eu-central-asia/Sino-Turkish-Strategic-Partnership-Implications-of-Anatolian-Eagle-2010>

¹⁶ Анкара меняет Израиль и США на Китай и Иран, նշվ. աշխ., էջ 1:

¹⁷ Saban Kardas, Turkey Seeks Closer Economic and Strategic Ties with China, Eurasia Daily Monitor, Vol.: 7 Issue: 186, The Jamestown Foundation, 15.10.2010, p. 1. [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=37038](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=37038)

ծավալելու կարողության և արշավային մարտական հնարավորությունների աճի մասին¹⁸:

Չորավարժանքների ընթացքում չինական ԺԱԲ-ի և թուրքական հատուկ ուժայինների գործադրած գրոհային մարտավարությունն իրականացվում էր ապստամբական և ահաբեկչական շարժումների ապաստանման համար բարենպաստ համարվող և բլրաշատ ու լեռնային (չբացահայտված) տարածքում¹⁹:

Հարկ է նշել, որ Թուրքիա տանող ճանապարհին ԺԱԲ-ի օդուժի ինքնաթիռները վերալիցքավորվեցին Պակիստանում և Իրանում: Սա Իրանի Իսլամական Հանրապետության պատմության մեջ երկրի տարածքում օտարերկրյա ռազմական ինքնաթիռների իրականացրած առաջին վայրէջքի և վերալիցքավորման դեպքն էր²⁰: Օբամայի վարչակազմը քննադատեց Թուրքիային՝ Պակիստանի և Իրանի տարածքով չինական կործանիչ ինքնաթիռներ ուղարկելու հարցում Իրանի հետ ռազմական համաձայնության գալու համար²¹: Իրականում Իրանի առնչությամբ Արևմուտքի մտահոգություններն անհիմն չէին, եթե հաշվի առնենք այն փաստը, որ 2010 թ. հոկտեմբերի 28-ից նոյեմբերի 4-ն Իրանի հարցով Չինաստան այցելած թուրք արտգործնախարար Դավութօղլուի հայտարարության համաձայն՝ կողմերը մանրամասն քննարկել էին Իրանի միջուկային ծրագրի խնդիրը, և նրանց տեսակետները բավականին համընկնում էին²²:

Որոշ վերլուծաբանների կարծիքով չին-թուրքական զորավարժանքները ցույց տվեցին, որ Թուրքիան կարող էր հիմնովին փոխել իր արտաքին քաղաքականության և անվտանգության ռազմավարությունը՝ քուրդ անջատողականների նկատմամբ շարունակական ճնշման հարցում չինական ազդե-

¹⁸ Chris Zambelis, Sino-Turkish Strategic Partnership: Implications of Anatolian Eagle 2010, նշվ. աշխ., էջ 9:

¹⁹ Xinhua News Agency, 9.11.2010; South China Morning Post, Hong Kong, 09.11.2010.

²⁰ «Турецкий Гамбит»: потери на Западе – выигрыши на Востоке?, Українська національна асамблея (УНА-УНСО), 06.12.10. <http://una-unso.in.ua/?p=14461>

²¹ Growing Ties between Turkey, China, Iran Worry Israel and U.S., Haaretz Daily Newspaper, 07.10.2010. <http://www.haaretz.com/print-edition/news/growing-ties-between-turkey-china-iran-worry-israel-and-u-s-1.317583>

²² Chris Zambelis, Sino-Turkish Strategic Partnership, նշվ. աշխ., էջ 11:

ցիկ աջակցությունը ստանալու դիմաց²³: «Անատոլիական Արծիվ 2010»-ը նախադեպ կարող էր ծառայել Չինաստանի և Թուրքիայի միջև հետագա համատեղ զորավարությունների, զինվորականների վերապատրաստման և համագործակցության այլ ձևերի զարգացման համար: Արևմտյան վերլուծաբանները հնարավոր սցենարներ էին առաջ քաշում չին-թուրքական զորավարությունների շարունակման հնարավորության և հակաարևմտյան պետությունների ցանցի հետագա ճյուղավորման վերաբերյալ²⁴:

Որոշ փորձագետներ գտնում էին, որ Չինաստանը ցանկանում էր ջերմացնել Թուրքիայի հետ հարաբերությունները թուրք զինվորականության հետ անմիջական համագործակցություն հաստատելու միջոցով՝ միաժամանակ խուսափելով ուղղորական հիմնախնդրի սրումից: Ենթադրվում էր, որ զորավարությունները կարող էին մեծացնել Չինաստանի նկատմամբ «Թուրքիայի լծակները»՝ ուղղորների «վիճակը բարելավելու» նպատակով²⁵:

Թուրքիայի արձագանքը 2009 թ. ամռանը Սինցզյան-Ույղուրական ինքնավար մարզում (ՍՈՒԻՄ) տեղի ունեցած միջադեպերի վերաբերյալ

Մինչև ԽՍՀՄ-ի փլուզումը, ույղուրների և Սինցզյանի թյուրքախոս այլ էթնիկ խմբերի հետ պատմամշակութային ընդհանրությունից ելնելով, Թուրքիան ոչ միայն հնարավորություն էր տվել ույղուր վտարանդիներին բնակություն հաստատելու իր տարածքում, այլև սատարելու էր ՉԺՀ-ի դեմ անջատողական շարժմանն ուղղված պայքարում ույղուրական առավել ակտիվ, այսպես կոչված, «Արևելյան Թուրքեստանի ազատագրական

²³ Jorge Benitez, A Coming Sino-Turkish Axis?, Atlantic Council, Washington, 10.12.2010, <http://www.acus.org/natosource/coming-sino-turkish-axis>

²⁴ Michael Auslin, A Coming Sino-Turkish Axis?, Ankara is Turning away from Israel and Cozying up to China. The Wall Street Journal, 08.12.2010. <http://online.wsj.com/article/SB100014240527487034935045760073835299942.html>

²⁵ Turkey-China Military Exercises: What Do They Mean for the Uyghurs?, China-Defense-mashup, 04.11.2010, p. 1-2. <http://www.china-defense-mashup.com/turkey-china-military-exercises-what-do-they-mean-for-the-uyghurs.html>

շարժման» (ԱԹԱՇ) կենտրոնակայանի հիմնադրման և թուրքական բանակի ուսումնավարժական ծրագրեր ուղղորդող ընդգրկման գործին:

Ավելին, Ստամբուլում 1976 թ. հիմնադրված «Արևելյան Թուրքեստանի հիմնադրամի»²⁶ աջակցությամբ «ԱԹԱՇ»-ը 1987 թ. պաշտոնապես ճանաչվել էր ոչկառավարական կազմակերպություն: «Ուլուրստան պետության»* տարածքը ևս սահմանվել էր Ստամբուլում 1996 թ. կայացած ուլուրական համաշխարհային հետնաբեմում: Ընդ որում, նշվում էր, որ «Ուլուրստանի» հիմնադրման համար անհրաժեշտ է պայքարել բոլոր մատչելի, ընդհուպ զինված միջոցներով²⁷:

ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո Կենտրոնական Ասիայում Պեկինի ռազմավարական դիրքերին առավել մեծ վտանգ սկսեց ներկայացնել տարածաշրջանում գլխավոր դերակատարության հավակնող և ուլուր ազգայնականության գլխավոր հովանավոր համարվող Թուրքիան, որը ոչ միայն բարոյահոգեբանական ու կրոնական, այլև ֆինանսական ու ռազմական աջակցություն էր ցուցաբերում նրանց:

Այնուհանդերձ, XX դարի վերջին Պեկինը փորձում էր իր «հարաբերությունները բարելավել» Թուրքիայի հետ՝ համագործակցելով ոչ միայն երկկողմանի հիմնախնդիրների կարգավորման, այլև Թուրքիայում ուլուրների գործունեությանը վերջ դնելու ուղղությամբ: 2000 թ. փետրվարի 14-ին երկու երկրների միջև պետական անվտանգության ոլորտում համագործակցության վերաբերյալ ստորագրված համաձայնագրով պայմանավորվածություն էր ձեռք բերվել Թուրքիայում հակաչինական ահաբեկչական գործողությունների դեմ պայքարի ուղղությամբ: Իսկ 2002 թ. ապրիլի 15-ին ՉԺՀ-ի Պետխորհրդի վարչապետի՝ Անկարա կատարած այցի ընթացքում Թուրքիայի

²⁶ Yitzhak Shichor, Ethno-Diplomacy: The Uyghur Hitch in Sino-Turkish Relations, Policy Studies 53, East-West Center, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2009, p. 18. <http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/ps053.pdf>

Ըստ ուլուր անջատողականների՝ «Ուլուրստան պետությունն» աշխարհագրորեն պետք է ընդգրկեր ոչ միայն Սինցզյանի ողջ տարածքը, այլև Ղազախստանի ավաթայական մարզի Չիլիկի շրջանն ու Ղրղզստանի արևելյան մի քանի շրջաններ:

²⁷ А. Рузиев, Синьцзянский сепаратизм. По китайскому монстру могут ударить уйгурской дубиной, Центр Азия, 15.05.2002. <http://www.centrasia.ru/news2.php?st=1021443240>

վարչապետ Բյուլեթ Էջևիթը պատրաստակամություն հայտնեց չինական կազմակերպությունների հետ հակաահաբեկչական պայքարի խորացման ուղղությամբ²⁸:

Այնուհանդերձ, թուրքական կառավարությունը, մասնավորապես Թուրքիայի վարչապետը, խիստ քննադատությամբ և դատապարտմամբ հանդես եկավ Սինցզյանում 2009 թ. ամռանը տեղի ունեցած անկարգությունների կապակցությամբ՝ որակելով դրանք որպես Չինաստանի իշխանությունների կողմից ուղղորդ մուսուլմանների նկատմամբ իրականացված «ցեղասպանություն»²⁹:

Պաշտոնական Պեկինն անմիջապես հակադարձեց Անկարային՝ ընդգծելով, որ Սինցզյանի խնդիրը բացառապես ՉԺՀ-ի ներքին գործն է³⁰: Չինական մամուլում Թուրքիայի պատմական հիշողությունը թարմացնող հոդվածներ տպագրվեցին՝ XX դարի սկզբին հայերի ցեղասպանության փաստի հետ կապված: Իսկ «Reuters»-ն անդրադարձավ «ցեղասպանության» հարցում Չինաստանի դեմ Էրդողանի մեղադրանքին՝ մատնանշելով, որ ցեղասպանություն որակման հանդեպ զգայուն են հատկապես Թուրքիայում, քանի որ վերջինս չի ճանաչում Առաջին աշխարհամարտի տարիներին օսմանյան թուրքերի իրականացրած հայերի սպանդն իբրև ցեղասպանություն³¹:

Հոնկոնգի «Asia Sentinel»-ի սյունակագիր Սիլվիա Հուին ոչ միայն անհեթեթություն համարեց Էրդողանի կողմից ցեղասպանություն եզրն օգտագործվելը, այլև ակնարկեց հայերի

²⁸ Китай, Факты и цифры 2003, Издательство “Синьсин”, Пекин, стр. 94.

²⁹ Emrullah Uslu, Ankara’s Reaction to Xinjiang Crisis Raises Bilateral Tension, Eurasia Daily Monitor, The Jamestown Foundation, Vol. 6, Issue: 135, 15.07.2009, p. 1. [http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=35268&tx_ttnews\[backPid\]=485&no_cache=1](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=35268&tx_ttnews[backPid]=485&no_cache=1); Today’s Zaman, 16.07.2009.

³⁰ Turkish PM Erdogan Likens Xinjiang Violence to ‘Genocide’, FRANCE 24 International News, 10.07.2009. <http://www.france24.com/en/20090710-turkish-pm-erdogan-xinjiang-violence-genocide-turkey-ughurs-han-trade-beijing-china>

³¹ **Daren Butler**, Turkish PM ‘Genocide’ Comment Triggers China Ties Concern, Reuters, 15.07.2009. <http://blogs.reuters.com/global/2009/07/15/turkish-pm-genocide-comment-triggers-china-ties-concern/>

հանդեպ օսմանյան թուրքերի իրականացրած XX դարի առաջին ցեղասպանության մասին³²:

Թափանցիկ ակնարկներ արվեցին նաև Թուրքիայում քրդերի իրավունքների ոտնահարման և Պեկինի կողմից Անկարայի դեմ քրդերի հետ ունեցած կապերն օգտագործվելու անհրաժեշտության ուղղությամբ³³: Չինական պաշտոնական լրատվամիջոցները, քննադատելով Էրդողանին՝ «Պեկինին առաջարկում էին փոխել վերաբերմունքը Քրդական Աշխատավորական կուսակցության նկատմամբ և պաշտպանել վերջինիս անկախության ձգտումը»³⁴: ՉԺՀ-ի համացանցային ֆորումներն առաջին անգամ իրենց ծայնը բարձրացրին ի պաշտպանություն քուրդ անջատողականների³⁵:

Հռետորական հարցադրմամբ հանդես եկավ նաև Թուրքիայում ՉԺՀ-ի դեսպանը, թե այդ ինչպես պատահեց, որ միջադեպերը տեղի ունեցան հատկապես Թուրքիայի նախագահ Աբդուլլահ Գյուլի՝ 2009 թ. Սինցզյան կատարած այցից անմիջապես հետո³⁶:

Հարկ է նշել, որ պաշտոնական Պեկինի համոզմամբ 2009 թ. հուլիսյան անկարգությունների հետևում կանգնած էր դրսից հովանավորվող «Ույղուրների համաշխարհային կոնգրես» անջատողական կազմակերպությունը³⁷: ՍՈՒԻՄ-ի կառավարության ղեկավար Նուր Բեքրիի տեսակետի համաձայն՝ Չինաստանի իշխանություններին մարտահրավեր էին նետել «չարիքի երեք ուժերը»՝ ահաբեկչությունը, ծայրահեղականությունը և անջատողականությունը: Նրա կարծիքով կազմակերպված բնույթ կրող անկարգությունների հետևում կանգնած

³² Sylvia Hui, 'Genocide' in Xinjiang, Asia Sentinel, 13.07.2009. http://www.asia-sentinel.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=1966

³³ Ambassador Gong Xiaosheng: Friendship and Cooperation between China and Turkey in Line with Our Common Interests, Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Turkey, 03.08.2009. <http://tr.china-embassy.org/eng/ztx/t576720.htm>

³⁴ People's Daily, 14.07.2009.

³⁵ Չինաստանը պետք է հակադարձի Թուրքիային, «ԱԶԳ» օրաթերթ #137, 23.07.2009 http://www.azg.am/wap/?nl=AM&id=2009072304&Base_PUB=0

³⁶ Ambassador Gong Xiaosheng: Friendship and Cooperation between China ..., նշվ. աշխ., էջ 1:

³⁷ В китайском Урумчи введен комендантский час, Известия, 07. 07.2009. <http://izvestia.ru/news/454126>

էր վերոնշյալ Կոնգրեսի առաջնորդը՝ տարագրության մեջ գտնվող Ռաբիա Քադիրը³⁸:

Ամեն դեպքում հարկ է նկատել, որ Թուրքիան շահագրգռված չէր Չինաստանի հետ հարաբերությունները սրելով: Անկարան հաշվի էր առնում ԱՄՆ-ի, ՆԱՏՕ-ի և Եվրոպայի՝ Թուրքիայի հետ հարաբերություններում նկատվող լարվածությունը և վերջին տարիներին ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականության հարցում ունեցած տարածայնությունները, ԵՄ-ի անդամակցության հարցում Թուրքիային մերժումը և մի շարք այլ գործոններ: Թուրք ռազմավարների կարծիքով Չինաստանը Թուրքիայի համար նույնքան կարևոր էր, որքան ԱՄՆ-ը, ԵՄ-ը, Ճապոնիան՝ շնորհիվ միջազգային հարաբերություններում զբաղեցրած դիրքի և համաշխարհային գերտերության վերածվելու հեռանկարի³⁹: Չինաստանը Թուրքիայում, ինչպես նաև ՄԱ-ի մի շարք այլ երկրներում, ընկալվում է իբրև միջազգային խնդիրներում իր ազդեցությունն աստիճանաբար ընդլայնող և ԱՄՆ-ի գերիշխանությանը հետագայում մարտահրավեր նետող տերություն: Ուստի, թուրք փորձագետները կարծում էին, որ տարածաշրջանային անվտանգության ապահովման նկատառումներից ելնելով՝ Թուրքիան Շանհայի համագործակցության կազմակերպությունում դիտորդի կարգավիճակ ստանալու դիմաց կարող է Չինաստանին առաջարկել ռազմավարական կամուրջի իր դիրքերը, ինչպես նաև Սինցզյանի ահաբեկչության դեմ պայքարում իր համագործակցությունը⁴⁰: Փոխարենը Անկարան ակնկալում էր ապահովել Պեկինի միջազգային աջակցությունը հայկական, Քրդական աշ-

³⁸ И. Антонов, А. Максимов, В Китае появились своя Ичкерия, Известия, 06.07.09 <http://www.izvestia.ru/world/article3130358/>

1999 թ. օգոստոսին Ռաբիա Քադիրը ձերբակալվեց և 8 տարվա ազատազրկման դատապարտվեց, իսկ ընտանիքն արտաքսվեց ԱՄՆ: Այս մասին տե՛ս China's Fearful Muslim Minority, Relations with China's Ethnic Minorities are Tense, BBC News, 08.01.2002.

³⁹ Tao Zan, Uncertainty and Ambiguity: Turkey's Perception on the Rise of China, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), Shanghai International Studies University, Vol. 3, No. 1, 2009, p. 76. <http://mideast.shisu.edu.cn/picture/article/33/b7/b8/aca1fbd24175a68760eeb598408c/27031900-592a-49a3-ac7d-f03e69158b2c.pdf>

⁴⁰ Նույն տեղում, էջ 78:

խատավորական կուսակցության և Կիպրոսի հետ ունեցած հիմնախնդիրներում⁴¹:

**Թուրքիայի և Չինաստանի դիրքորոշումը միջազգային
որոշ հիմնախնդիրների շուրջ**

Անկարայի և Պեկինի դիրքորոշումները համընկնում էին նաև Իրանի միջուկային խնդրի հարցում⁴², որը պայմանավորված էր ոչ միայն Իրանում Չինաստանի էներգետիկ ու ներդրումային շահերով, այլև չին-ամերիկյան մրցակցության համատեքստով՝ իբրև հակակշիռ Վաշինգտոնի կողմից Թայվանին շարունակ ցուցաբերվող ռազմաքաղաքական աջակցության և Ասիախաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում Պեկինի կենսական շահերի դեմ ամերիկյան սպառնալիքներին⁴³:

Հարկ է նշել, որ Պեկինը սատարեց Թուրքիայի, Պակիստանի և Աֆղանստանի միջև հակաահաբեկչական պայքարում իրականացվող համագործակցությունը՝ կիսելով Աֆղանստանում ու Պակիստանում ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի ռազմական գործողությունների և տարածաշրջանային անկայունության հարցում Անկարայի հետ ունեցած ընդհանուր մտահոգությունները⁴⁴:

Ինչ վերաբերում է վերջին շրջանում ՄԱ-ում տեղի ունեցող զարգացումներին և այսպես կոչված «Արաբական գարնան» նկատմամբ երկու պետությունների զբաղեցրած դիրքորոշմանը, ապա արաբական երկրների (որտեղ Պեկինն ունի էներգետիկ և ներդրումային շահեր, որոշ երկրների հետ՝ ռազմավարական մակարդակի հասնող համագործակցություն) նկատմամբ Պեկինն Անկարային տրամադծորեն հակառակ

⁴¹ Ümit Nazmi Hazir, The Two Actors of Regional and Global Change: Turkey and China, Institute of Strategic Thinking, 12.03.2012. <http://www.sde.org.tr/en/news/1810/the-two-actors-of-regional-and-global-change-turkey-and-china.aspx>

⁴² Chris Zambelis, Sino-Turkish Strategic Partnership, նշվ. աշխ., էջ 11:

⁴³ Chris Zambelis, Shifting Sands in the Gulf: The Iran Calculus in China-Saudi Arabia Relations, China Brief, The Jamestown Foundation, Vol. X, Issue 10, 13.05.2010, p. 5. http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_010_43.pdf.

⁴⁴ Davutoğlu's Visit and Shifting Turkish-Chinese Relations, Institute of Strategic Thinking, Ankara, 06.05.2011. <http://www.sde.org.tr/en/news/1484/davutoglu-visit-and-shifting-turkish-chinese-relations.aspx>

քաղաքականություն է վարում⁴⁵: Չինաստանը չափազանց մեծ զգուշավորություն է հանդես բերում արաբական վարչակարգերի դեմ պատժամիջոցների կիրառման, այդ երկրների ներքին գործերին միջամտության և տարածքային ամբողջականության պահպանման հարցում՝ վերջիններիս Ռուսաստանի հետ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի շրջանակներում քաղաքական աջակցություն ապահովելով*:

Նշենք, որ 2012 թ. ապրիլի 11-ին Պեկինում ՉԺՀ-ի նախագահ Հու Ջինթաոյի և Թուրքիայի վարչապետ Ռեջեփ Թայիպ Էրդողանի հանդիպումն անցավ լարված մթնոլորտում: Պեկինը խիստ դատապարտեց Սիրիայի նկատմամբ լրացուցիչ պատժամիջոցներ մտցնելու նպատակով Անկարայի առաջարկությունը⁴⁶:

Իսկ 2015 թ. սկզբին Ռեջեփ Թայիպ Էրդողանը հանդես եկավ Ռուսաստանի և Չինաստանի հասցեին ուղղված խիստ քննադատությամբ՝ մեղադրելով վերջիններիս Սիրիայի նկատմամբ արտաքին միջամտությունը խոչընդոտելու և ճգնաժամի լուծման ուղղությամբ բոլոր փորձերը «կասեցնելու» մեջ⁴⁷:

Չին-թուրքական առևտրադրամային համագործակցությունը

Ասիախաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի, մասնավորապես Չինաստանի նկատմամբ Թուրքիայի տնտեսական ռազմավարությունն ուղղված է ոչ միայն ՉԺՀ արտահանման

⁴⁵ Selcuk Colakoglu, Turkey-China Relations: Seeking a Strategic Partnership, Turkish Weekly, 17.04.2012. <http://www.turkishweekly.net/columnist/3612/turkey-china-relations-seeking-a-strategic-partnership.html>

* Այս մասին մանրամասն տե՛ս А. Арутюнян, Вокруг китайско-ливийских отношений, Африка в глобальном мире: прошлое, настоящ и будущее. Материалы 10 Школы молодых африканистов России, Институт Африки РАН, Москва, 2011г., стр. 7-12; Չինաստանի դիրքորոշումն «արաբական գարնան» նկատմամբ, Մերձավոր Արևելք. Քաղաքական փոխակերպումներ, հատոր 2 (1), Ժամանակակից Եվրասիա, Եր., 2013 թ., էջ 64-104:

⁴⁶ Peter Mattis, China Fêtes Turkish Leader as Beijing Recognizes Ankara's Growing Role, China Brief, The Jamestown Foundation, Vol. XII, Issue 8, 12.04.2012, p. 2.

⁴⁷ Эрдоган выступил с резкой критикой России и Китая, якобы «препятствующих сирийскому урегулированию», Сирийское арабское информационное агентство САНА, 03.02.2015. <http://www.sana.sy/ru/?p=25279>

խթանմանը, այլև սեփական գործարար հնարավորությունների մեծացմանն այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են բանկային համակարգը, պայմանագրային և խորհրդակցական ծառայությունները, ռազմական արդյունաբերությունը, ազատ առևտրի գոտիների ստեղծումը, տրանսպորտը և հեռահաղորդակցությունը, տուրիզմը և փոքր ու միջին ձեռնարկատիրությունը: Չինական ընկերություններն իրենց թուրք գործընկերների հետ համագործակցում են տրանսպորտի, գիտության և տեխնոլոգիաների, վերականգնվող էներգետիկ պաշարների, միջուկային էներգիայի, նավաշինության, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և մի շարք այլ ոլորտներում⁴⁸:

2010 թ. հոկտեմբերի 8-ին Անկարայում Չինաստանի և Թուրքիայի միջև ստորագրվեցին տնտեսական և առևտրային, ենթակառուցվածքների և տեխնիկական խորհրդատվական համագործակցության, մշակութային փոխանակման, կապի և տեղեկատվության տեխնիկական համագործակցության, ծովային, էներգետիկ օբյեկտների, երկաթուղային ոլորտներում տնտեսական և մշակութային համագործակցության զարգացման վերաբերյալ մի շարք պայմանագրեր⁴⁹: Երկու երկրները համաձայնության եկան երկկողմանի առևտրում դոլարի փոխարեն սեփական արժույթների՝ լիրայի և յուանի օգտագործման հարցում: Չինաստանը դարձավ երրորդ երկիրը (Թուրքիայի մյուս խոշոր առևտրային գործընկերներից՝ Ռուսաստանից և Իրանից հետո), որի հետ Թուրքիան նման համաձայնագիր էր ստորագրել⁵⁰: Անկարան ու Պեկինը հայտնեցին երկու երկրների միջև առևտուրը եռապատկելու՝ 16 մլրդ ԱՄՆ

⁴⁸ Turkish State Minister Mr. Zafer Çağlayan Gives Interview with People's Daily, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁴⁹ China, Turkey Sign Pacts on Economic, Cultural Cooperation, Xinhua, english.news.cn, 08.10.2010, p. 1. http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-10/08/c_13547632.htm; China, Turkey Ink 8 Cooperation Agreements, China Knowledge Online, 12.10.2010, p. 1. http://www.chinaknowledge.com/Newsires/News_Detail.aspx?type=1&cat=INS&NewsID=37601; Вэнь Цзябао присутствовал на церемонии подписания 8 соглашений о сотрудничестве между Китаем и Турцией, Russian. News.Cn, 10.09.2010, стр. 1. http://russian.news.cn/china/2010-10/09/c_13548068.htm

⁵⁰ China, Turkey Issue Joint Declaration on Establishing Strategic Relationship of Cooperation, Xinhua, english.news.cn, 09.10.2010, p. 1. <http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-10/09/c13547897.htm>

դուարից (մինչև 2015 թ.) 50 մլրդ դոլարի, իսկ մինչև 2020 թ.՝ 100 մլրդ դոլարի հասցնելու իրենց մտադրության մասին⁵¹:

Նշենք, որ Չինաստանը Թուրքիա է արտահանում հիմնականում մեքենաներ և էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերական ապրանքներ, մեքենաշինական ապրանքատեսականի, մանրագործվածք, քիմիական արտադրանք, շինարարական ապրանքներ, խաղալիքներ և ներմուծում է գունավոր մետաղներ ու հանքանյութ, ինչպիսիք են բորը և խրոմը⁵²: 2012 թ. Չինաստանը դարձավ Թուրքիայի երրորդ ամենամեծ առևտրային գործընկերը, Թուրքիա արտահանողներից առաջինը, մինչդեռ Թուրքիան առևտրային ամենամեծ դեֆիցիտն ունի Չինաստանի հետ⁵³:

Հարկ է նկատել, որ հակառակ երկկողմ առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացման, Թուրքիան ու Չինաստանը միջազգային առևտրի որոշ ոլորտներում մրցակիցներ են: Երկու երկրների միջև առևտրային հարաբերություններում առկա են բազմաթիվ խնդիրներ, որոնցից անհրաժեշտ է առանձնացնել՝ առևտրի անհավասարակշռությունը, արդյունաբերական համանման ոլորտներում Թուրքիայի և Չինաստանի միջև առկա խիստ մրցակցությունը⁵⁴:

Խնդիրն այն է, որ միջազգային շուկայում չինական թեթև

⁵¹ China, Turkey Hold Forum to Boost Economic Ties, Xinhua, english.news.cn, 20.10.2010. http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-10/20/c_13565503.htm; China, Turkey to Establish Strategic Cooperative Relationship, Xinhua, english.news.cn, 08.10.2010; Li Yida, China-Turkey Ties Enjoy Broad Prospect, People's Daily, 22.02.2012, p. 1. <http://english.peopledaily.com.cn/90780/7737077.html>; Zhang Haizhou and Cecily Liu, Turkey Looks to Strengthen Ties with China, China Daily, 21.02.2012. <http://english.peopledaily.com.cn/90883/7734999.html>

⁵² Прибытие вице-премьера и министра иностранных дел Турции в Пекин, Жэньминь Жибао, 01.02.2005. <http://russian.people.com.cn/31521/3160710.html>; Salih Tinmaz, PM Erdoğan's Visit to China: Turkey-China Relations, Wise Men Center For Strategic Studies, Turkey, 03.05.2012, p. 1. <http://www.bilgesam.org/en/index.php?view=article&catid=107%3Aanalizler-cin&id=508%3Apm-erdoans-visit-to-china-turkey-china-relations&format=pdf&option=comcontent&Itemid=134>

⁵³ Li Yida, China-Turkey Ties Enjoy Broad Prospect, ..., նշվ. աշխ., էջ 1:

⁵⁴ Tao Zan, Uncertainty and Ambiguity: Turkey's Perception on the Rise of China, նշվ. աշխ., էջ 73:

արդյունաբերական էժան արտադրանքով գերհագեցածությունը լրջորեն վնասում է թուրքական մանրագործվածքների և հագուստի արտադրությանը: Այն Թուրքիայի արդյունաբերության հիմնական ոլորտներից մեկն է, որն ապահովում է երկրի համախառն ներքին արդյունքի 10%-ը և աշխատուժի զբաղվածության 21%-ը⁵⁵: Բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտում Չինաստանը նույնպես սկսել է գերակայող դեր խաղալ թուրքական շուկայում, որը չի կարող չմտահոգել Անկարային⁵⁶:

Այնուհանդերձ, մնալով մրցակիցներ տեքստիլի և էլեկտրոնիկայի ոլորտներում, երկու երկրներն աշխատում են ավելի հավասարակշռված առևտրային հարաբերություններ զարգացնել՝ շարունակաբար ընդլայնելով երկկողմ առևտրի ծավալները: Չինաստանի կառավարությունը խրախուսում է չինական ձեռնարկատիրության կողմից Թուրքիայում ներկրումների ու ներդրումների աճը՝ հաշվի առնելով Թուրքիայի աշխարհաքաղաքական բարենպաստ դիրքը, ինչպես նաև նրա ամուր և ինստիտուցիոնալ հարաբերությունները ԵՄ-ի և տարածաշրջանի առանցքային երկրների հետ: Իր հերթին Թուրքիայի ղեկավարությունը ձգտում է կարգավորել առևտրային հաշվեկշիռը և ավելացնել թուրքական արտադրանքի արտահանումն աշխարհի 1/5 բնակչությունն ունեցող երկրի շուկաներ⁵⁷:

Թուրքիայի մասնակցության խնդիրը Չինաստանի «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» նախագծին

Չինաստանի նոր ղեկավարությունը, ի դեմս նախագահ Սի Ծինպինի, փորձում է կյանքի կոչել իր «Մեծ մետաքսի ճանապարհի» ռազմավարությունը՝ «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» չինական հայեցակարգի իրականացման միջոցով: Վերջինս Չինաստանի անվտանգությանը սպառնացող արտաքին և ներքին մարտահրավերներին դիմակայելու և տնտեսական զարգացման հետ կապված խնդիրները լուծելու նպատակ է հետապնդում⁵⁸:

⁵⁵ Л. Овсепян, По вопросу о торгово-экономических отношениях Турции и Китая, Турция. Энергетика и международные экономические связи, Институт политических исследований, Ереван, 2008, стр. 5.

⁵⁶ Tao Zhan, Uncertainty and Ambiguity: Turkey's Perception on the Rise of China, նշվ. աշխ., էջ 73-75:

⁵⁷ Նույն տեղում, էջ 75:

⁵⁸ Այս մասին տե՛ս Հարությունյան Ա., «Նոր մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» չինական հայեցակարգը, Եվրասիական խաչմերուկներ.

Անկարան չափազանց կարևորում է Թուրքիայի ներգրավումը Չինաստանի «Մետաքսի ճանապարհի տնտեսական գոտու» նախաձեռնությանը՝ Թուրքիայի դիրքերն իբրև Ասիան ու Եվրոպան կապող հանգույցի օգտագործման և հետագա ամրապնդման ակնկալիքով: Անկարան չափազանց հետաքրքրված է այդ նախագծով՝ չինական ներդրումների ներգրավման, ենթակառուցվածքների ստեղծման, էներգետիկայի, կապի, ֆինանսների, ավիացիայի և այլ ոլորտներում երկկողմ համագործակցության խորացման, երկիրը չինական ձեռնարկությունների համար արտադրության և նյութատեխնիկական բազայի վերածելու նպատակով⁵⁹:

Անկարան ու Պեկինը երրորդ աշխարհի երկրներում միջին և երկարաժամկետ ենթակառուցվածքային համատեղ նախագծերի համագործակցության զարգացման ծրագրերի նախապատրաստման նպատակով ստեղծել են «Մետաքսի ճանապարհ»-ի նախագծի աշխատանքային խումբ, որը պետք է ամրապնդի առևտրային հարաբերությունները Թուրքիայի, Չինաստանի, Իրանի, Պակիստանի, Հնդկաստանի միջև, ինչպես նաև Կովկասի և Կենտրոնական Ասիայի երկրների հետ⁶⁰: Չինաստանը մտադիր է Սինցզյանից դեպի Թուրքիա տանող արագընթաց գնացքի համար 6000 կմ 150 մլրդ դոլար արժողությամբ երկաթգծի շինարարություն իրականացնել: Չինացի մասնագետների կարծիքով Պեկինը մեծ առաջնահերթություն է տալիս այս ծրագրին և պատրաստ է ֆինանսավորելու այն: Սինցզյանից ձգվող «Երկաթյա մետաքսի ճանապարհ»-ն անցնելու է Ղըրղըզստանով, Տաջիկստանով, Ուզբեկստանով, Թուրքմենստանով, Իրանով՝ հասնելով Թուրքիայի տարածք⁶¹:

նոր մարտահրավերներ, Ժամանակակից Եվրասիա, հատոր II (2), ԳԱԱ ԱԻ, Եր., 2013 թ., էջ 46-67:

⁵⁹ Shannon Tiezzi, Can China-Turkey Relations Move On? The Diplomat Magazine, 30.07.2015. <http://thediplomat.com/2015/07/can-china-turkey-relations-move-on/>

⁶⁰ И.А. Свистунова, Об отношениях Турецкой Республики с Китаем, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁶¹ Չինաստանից դեպի Թուրքիա ձգվող «Երկաթյա մետաքսի ճանապարհ» կրացվի 2020 թ., anka.kh.com, 05.07.2014.

Նախատեսվում է, որ երկաթգիծը մասամբ շահագործման կհանձնվի 2020 թ., իսկ ամբողջությամբ պատրաստ կլինի 2030 թ.: Մարդատար գնացքների արագությունը 200 կմ/ժ կլինի, իսկ բեռնատարներինը՝ 160 կմ/ժ:

Գործնականում «Մետաքսի ճանապարհ»-ը մարմնավորում է ոչ միայն չինական Սիանից Ստամբուլ ձգվող առևտրային աշխույժ գործունեությունը, այլև կարող է գաղափարների և տեխնոլոգիաների փոխանակման համար կարևոր խողովակ ծառայել⁶²:

Էներգետիկ համագործակցությունը

Թուրքիայի և Չինաստանի միջև մրցակցություն է նկատվում նաև էներգետիկ ոլորտում՝ պայմանավորված սեփական ներքին ռեսուրսներով այդ երկրների դինամիկ աճող տնտեսությունների կարիքների ապահովման անհնարինությամբ: Այդ մրցակցությունն ավելի ակնհայտ դարձավ Կասպյան ավազանում և նախկին խորհրդային երկրներից նավթի և գազի արտահանման համար մղվող պայքարում⁶³: Թուրքիայի աշխարհաքաղաքական և ռազմավարական բարենպաստ դիրքը թույլ է տալիս ներգործություն ունենալ Կասպից ծովի, Կովկասի և Կենտրոնական Ասիայի վրա: Այն նաև Եվրոպայում սպառողական շուկաների համար նավթի և բնական գազի հիմնական արտադրողների համար առաջատար էներգետիկ միջանցքի և տարանցիկ կարևոր կենտրոնի վերածվելու հնարավորություն է ընձեռում: Թուրքիան դարձել է համաշխարհային էներգետիկ անվտանգության կարևոր խաղացող, որը վերջին տասնամյակում խոշոր էներգետիկ նախագծերի միջոցով փորձում է նպաստել Եվրասիայում նոր էներգետիկ շուկաների առաջացմանը⁶⁴:

Միևնույն ժամանակ կարելի է ենթադրել, որ Չինաստանի հետ իր կապերն ակտիվացնելու Թուրքիայի ցանկությունը, որը ձգտում է միջազգային հարաբերությունների ժամանակակից կառույցում ուժային անկախ կենտրոն դառնալ, բացատրվում է ոչ միայն տնտեսական շահերով, այլև աշխարհում իր դիրքերն ամրապնդելու ցանկությամբ: Անկարան հստակ գիտակցում է, որ Ասիախաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանը գալիք տաս-

⁶² Loïc Poulain, China's New Balkan Strategy, The Center for Strategic and International Studies, Vol.: 1, No. 2, August 2011 p. 3. http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf

⁶³ Daly J.C.K., Sino-Turkish Relations beyond the Silk Road, Association for Asian Research, New York, 04.05.2007. <http://www.asianresearch.org/articles/3005.html>

⁶⁴ Turkish State Minister Mr. Zafer Çağlayan Gives Interview with People's Daily, նշվ. աշխ., էջ 1:

նամյակների ընթացքում կդառնա համաշխարհային տնտեսության հիմնական շարժիչ ուժն ու առանցքը:

Այդ կերպ Թուրքիան կարծես որոշել է ընդգծել ԱՄՆ-ի գերակայության շուրջ կառուցված տնտեսական և ֆինանսական աշխարհակարգում անկախ քաղաքականություն վարելու իր ցանկությունը: Պատահական չէ, որ թուրք ղեկավարները տարբեր առիթներով ընդգծում են, որ համաշխարհային տնտեսության ծանրության կենտրոնը տեղափոխվում է Ասիա, հետևաբար ավանդաբար արևմտյան աշխարհին ինտեգրված Թուրքիան այժմ պետք է վերանայի իր տնտեսական ու քաղաքական առաջնահերթությունները: